

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Κράτος και μεταρρύθμιση στη σύγχρονη Νότια Ευρώπη: Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία, Ποταμός, Αθήνα 2007, 222 σελ.*

Το βιβλίο του Δημήτρη Α. Σωτηρόπουλου, *Κράτος και μεταρρύθμιση στη σύγχρονη Νότια Ευρώπη*, με διακριτικό υπότιτλο «Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία» αποτελεί μια άριστη ευκαιρία για διάλογο σχετικά με τη μεταρρύθμιση του κράτους στην Ελλάδα. Είναι ενδιαφέρον ότι το βιβλίο έρχεται σε μια στιγμή που το μεγάλο ζήτημα των μεταρρυθμίσεων για το κράτος στη χώρα μας βρίσκεται στο σημείο μηδέν. Είναι ενδιαφέρον επίσης ότι κυκλοφορεί παράλληλα και με άλλα βιβλία όπως του Χαράλαμπου Μουτσόπουλου για τα συστήματα υγείας στη χώρα μας, του Τάσου Γιαννίτση για το ασφαλιστικό, του Παναγιώτη Ιωακειμίδη για την Ελλάδα και την Ευρώπη, των Άννας Φραγκουδάκη και Θάλειας Δραγώνα για την εκπαίδευση της μειονότητας στη Θράκη, του Νίκου Πολύζου για τη διαχείριση των μονάδων υγείας στη χώρα μας, του Λυκούργου Λιαρόπουλου για την υγεία στην Ελλάδα και τον κόσμο, του Χαρίδημου Τσούκα για τα κακώς κείμενα στην πατρίδα μας και πολλά άλλα. Παράλληλα έχουν κυκλοφορήσει και εξαιρετικά βιβλία με πολιτικές εμπειρίες της τελευταίας δεκαετίας από πολιτικούς όπως ο Κώστας Σημίτης, ο Γιάννος Παπαντωνίου, ο Τάσος Γιαννίτσης, η Άννα Διαμαντοπούλου, ο Νίκος Χριστοδουλάκης, ο Σωκράτης Κοσμίδης κ.ά.

Παρατηρούμε, δηλαδή, ότι όσο βαθιάειν η κρίση των μεταρρυθμίσεων και των αλλαγών στην Ελλάδα, τόσο πολλαπλασιάζεται ο ρυθμός έκδοσης βιβλίων για το κράτος και την αδυναμία του να γηθεί και να μετασχηματίσει τον εαυτό του. Ο αριθμός των μελετών αλλά και η ποιότητά τους οφείλονται ενδεχομένως στο ότι στη χώρα μας έχει συσσωρευτεί μια αξιόλογη εμπειρία επιτυχημένων αλλά και αποτυχημένων μεταρρυθμίσεων οι οποίες χρειάζονται ανάλυση και μελέτη, καταγραφή και συζήτηση σε βάθος μήπως και εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για το αύριο και το μέλλον. Είναι, ίσως, η καλύτερη στιγμή για εξαγωγή συμπερασμάτων, όπως είχε γίνει και την περίοδο 1989-1996.

Είναι παρήγορο και ευτυχές το γεγονός της έκδοσης τόσων αξιόλογων βιβλίων με σημείο αναφοράς το κράτος, τους θεσμούς και την πολιτική ηγεσία. Γιατί η ιστορία των μεταρρυθμίσεων στη χώρα μας, μικρή και περιορισμένη κατά τεκμήριο, μας διδάσκει ότι όπου συσσωρεύεται πρακτική εμπειρία επιτυχημένων και αποτυχημένων μεταρρυθμίσεων, εκεί αναδεικνύονται και θεωρητικά σχήματα για τις υποθέσεις, τα συμπεράσματα και τη σύγκρισή τους με αντίστοιχες προσπάθειες άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Σιωπηρά και σταδιακά, δημιουργούνται εννοιολογικά μοντέλα τα οποία είναι απαραίτητα πολύ πριν η πολιτική εξουσία επιχειρήσει μικρές και μεγάλες μεταρρυθμίσεις. Υπάρχει ελπίδα, έστω σε ακαδημαϊκό επίπεδο, ότι από τη συσσώρευση της γνώσης και της συγκριτικής ανάλυσης μπορεί να γεννηθεί κάτι καινούργιο και ουσιαστικό. Είναι κυρίως η ελπίδα να γεννηθεί και να σχηματισθεί μια κατεύθυνση, δηλαδή μια πορεία η οποία να εξελίσσεται προοδευτικά, ενσωματώνοντας τα παλιά στοιχεία στα νέα και μετασχηματίζοντας τα λάθη και τις αποτυχίες σε καλύτερα αποτελέσματα και καλύτερη εξυπηρέτηση του πολίτη.

Το βιβλίο του Δημήτρη Α. Σωτηρόπουλου κάνει ακριβώς αυτό. Επιχειρεί να περιγράψει και να εξηγήσει επιτυχημένες και αποτυχημένες μεταρρυθμίσεις του κράτους στη Νότια Ευρώπη την περίοδο 1975-2006 και μέσω της σύγκρισης τεσσάρων χωρών (Ελλάδας, Ισπανίας, Ιταλίας και Πορτογαλίας) να αντλήσει διδάγματα για μελλοντικές μεταρρυθμίσεις. Επιτελεί δε ταυτόχρονα και έναν άλλο θεμελιώδη σκοπό. Εξηγεί σε ικανοποιητικό βαθμό τις πολιτικές, ιστορικές, θεσμικές και διοικητικές καταβολές που βρίσκονται πίσω από τις απόπειρες αλλαγών και μεταρρυθμίσεων σε αυτές τις χώρες. Στο τέλος, η απόπειρα επιτυγχάνει πλήρως και στους δύο σκοπούς, με εύληπτο και απολύτως κατανοητό τρόπο. Δημιουργεί εκ των ενόντων το πολυπόθητο εννοιολογικό μοντέλο συνεννοήσεων και εφαρμογών που –παρά τις προσπάθειες– για κάποιους μυστηριώδεις λόγους δεν σχηματίζεται στη χώρα μας. Το επιτυγχάνει με μια πλήρη, αναλυτική και διεπιστημονική προσέγγιση.

Ο συγγραφέας αντιλαμβάνεται πλήρως τη σοβαρότητα του εγχειρήματος άντλησης εμπειριών, όχι μόνο ελληνικής προέλευσης αλλά και νοτιοευρωπαϊκής και το οργανώνει αναλόγως. Εκκινεί από την ιστορία και το περιεχόμενο των θεσμών, την ίδρυση, τη διατήρηση και τη μεταβολή τους. Προχωρά στην αποτίμηση του βάρους του ιστορικού παρελθόντος, στη διαμόρφωση των κρατικών μηχανισμών στην Ελλάδα, την Ισπανία, την Ιταλία και την Πορτογαλία και προσφέρει εξηγήσεις, αναζητεί ομοιότητες και διαφορές. Τοποθετεί την εξέλιξη αυτών των χωρών στο κοινωνικό, ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο από τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι σήμερα και εξηγεί την κοινή

πορεία τους σε συνθήκες σταδιακής αποκατάστασης του δημοκρατικού καθεστώτος.

Χρησιμοποιεί μεταβλητές όπως η έκταση της αποτελεσματικότητας των κρατικών μηχανισμών, της διαφθοράς τους και του μεγέθους τους, ο βαθμός πολιτικοποίησης των ανώτερων βαθμίδων της υπαλληλικής ιεραρχίας, οι πρακτικές προσλήψεων στον κρατικό μηχανισμό, η έκταση του φορμαλισμού και του νομικισμού, καθώς και η έκταση του ρόλου των διοικητικών ελίτ. Συγκροτεί σταδιακά με επαγωγικό τρόπο την άποψη ότι, από επιστημονική πλευρά, έχει σημασία η εξέταση του μοντέλου ενός νοτιοευρωπαϊκού κράτους, εννοούμενου με εθνικά, οικονομικά και διοικητικά κριτήρια.

Εξηγεί ότι σε αυτό το μοντέλο νοτιοευρωπαϊκού κράτους υπήρξε έλλειψη συγχρονισμού και ότι πολλά έγιναν με πρωθύστερο τρόπο. Επισημαίνει ότι την περίοδο των δεκαετιών του 1970 και του 1980 η ενασχόληση με τα πιεστικά προβλήματα της δημοκρατίας δεν επέτρεψε στις μεταπολιτευτικές κυβερνήσεις να προβούν σε μεταρρυθμίσεις των κρατικών μηχανισμών και ότι η ουσιαστική διοικητική μεταρρύθμιση αποτελούσε δευτερεύουσα προτεραιότητα. Υπήρχε ανάγκη για εκδημοκρατισμό, οικονομική ανάκαμψη και οικονομική μεγέθυνση. Ο Δ. Α. Σωτηρόπουλος συνεχίζει με ερμηνείες για τον κομματικό έλεγχο της διοίκησης και το πελατειακό κράτος και συμπεραίνει ότι το μέγεθος και η έκταση του πολιτικού ελέγχου είναι συνυφασμένα με το πιο γνωστό χαρακτηριστικό του ιδεώτους του νοτιοευρωπαϊκού κράτους που είναι οι πελατειακές σχέσεις. Συμπεραίνει, τέλος, ότι οι τέσσερις κρατικοί μηχανισμοί διαφοροποιούνται και είναι εσωτερικά ανομοιογενείς ως προς την οργάνωση των εσωτερικών τους υποοστημάτων τα οποία σχετίζονται με την ιστορική και πολιτική πορεία και την κουλτούρα κάθε χώρας.

Ο καλός ερευνητής στις εφαρμοσμένες κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες πρέπει να έχει ικανότητες βίωσης της πραγματικότητας, δυνατότητα απόλαυσης της εργασίας του, επίγνωση των δυσκολιών επίλυσης προβλημάτων, συναισθηματική συμμετοχή, αλλά και ακριβοδίκαιη απόσταση στην εξαγωγή συμπερασμάτων. Είναι αυτό που επιτυγχάνει ο συγγραφέας με το βιβλίο του, γιατί εργάζεται στην πράξη με συνέπεια, ερευνά και μελετά τα κοινωνικά και πολιτικά φαινόμενα και στη συνέχεια συνθέτει σε θεωρητικό επίπεδο.

Τα συμπεράσματα στο τέλος του βιβλίου είναι χρήσιμα για τις μεταρρυθμίσεις και τους μεταρρυθμιστές. Πολύ επιγραμματικά, αυτά είναι τα εξής:

1. Σημαντικός όρος επιτυχίας της διοικητικής μεταρρύθμισης είναι η παρουσία στην κυβέρνηση πολιτικών ηγετών που δεν επηρεάζονται από το πολιτικό κόστος.

2. Είναι απαραίτητη η τοποθέτηση του ζητήματος της μεταρρύθμισης του κράτους έξω από το επίκεντρο του τρέχοντος κομματικού ανταγωνισμού.

3. Όποια κυβέρνηση επιχειρεί μεταρρύθμιση πρέπει να είναι σταθερά προανατολισμένη στον στόχο της, να υπάρχει σταθερή πολιτική βούληση μεταξύ των συναρμόδιων υπουργών καθώς και εξειδικευμένη γνώση και σχέδιο δράσης.

4. Πρέπει να υπάρχει λεπτομερές σχέδιο για το τι πρέπει να αλλάξει, πότε και γιατί, με ποιους και εναντίον ποίων.

5. Είναι προτιμότερες οι σταδιακές αλλαγές.

6. Είναι απαραίτητη η επιδίωξη συναινέσεων και η σύμπτυξη ευέλικτων συμμαχιών.

7. Είναι σκόπιμη η αναζήτηση εξωδιοικητικής κοινωνικής υποστήριξης.

8. Είναι απαραίτητο το κατάλληλο πολιτικό κλίμα.

Συμπερασματικά, ο Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος προσφέρει ένα πλήρες εννοιολογικό μοντέλο. Είναι σίγουρο πως το βιβλίο αυτό θα επηρεάσει τον χώρο μας και θα πολλαπλασιάσει τους προβληματισμούς μας.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Β. ΠΑΠΟΥΛΙΑΣ

ΞΕΝΟΦΩΝ Ι. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ - ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Θ. ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ (επιστημ. ε-πιμ.), *Κρίση του ελληνικού πολιτικού συστήματος*;, εκδόσεις Παπαζήση & Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, Αθήνα 2008, σ. 349.

Τα κείμενα που απαρτίζουν αυτόν τον συλλογικό τόμο αποτέλεσαν, αρχικά, εισηγήσεις στο συνέδριο το οποίο διοργάνωσε το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου-Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, στις 13-14 Μαρτίου 2007, στην Αθήνα, προς τιμήν του ομότιμου καθηγητή Δημήτρη Θ. Τσάτσου, ως έμπρακτη αναγνώριση της μεγάλης ακαδημαϊκής προσφοράς και συμβολής του στη μελέτη του πολιτειακού φαινομένου εν γένει και επ' ευκαιρία της ανακήρυξής του σε επίτιμο πρόεδρο του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου. Εκδόθηκαν σε τόμο με μια μικρή εισαγωγική «αναφορά-έπαινο» από τον Ευάγγελο Βενιζέλο και την επιστημονική επιμέλεια των Ξ. Κοντιάδη και Χ. Ανθόπουλου. Πρόκειται για ένα πόνημα αναφοράς το οποίο επιχειρεί –και επιτυγχάνει– να διερευνήσει αναλυτικά και διεξοδικά τις σύγχρονες όψεις του *ελληνικού πολιτικού συστήματος*